

О.О. Мисливакандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.4

**ОБ'ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ
У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ**

Розглянуто наукові погляди на об'єкт та предмет злочинів у сфері трансплантації, які займають важливе місце у теорії кримінального права під час вивчення складу злочину, та труднощі, що виникають при застосуванні відповідних кримінально-правових норм.

Ключові слова: об'єкт, предмет, злочини у сфері трансплантації, донор.

Рассматриваются подходы к определению объекта и предмета преступлений в сфере трансплантации как занимающие важное место в теории уголовного права при изучении состава преступления и трудности, возникающие при применении соответствующих уголовно-правовых норм.

Ключевые слова: объект, предмет, преступления в сфере трансплантации, донор.

The article examines the determination of object and article of crimes in the field of transplantation as occupying an important place in the theory of criminal law at the study of composition crimes and difficulties, arising up at application of the proper criminal legal norms.

Keywords: object, article, crimes in the field of transplantation, donor.

Постановка проблеми. Множинність поглядів на ознаки складів злочинів у сфері трансплантації, передбачені чинним КК України (п. 6 ч. 2. ст.115, ст.ст. 143, 144, 149), викликана відсутністю у теорії кримінального права універсальної концепції об'єкта. Водночас, як перекоонує практика, неоднозначний підхід у тлумаченні цього елементу складу злочину може негативно впливати на кваліфікацію.

Універсальної концепції об'єкта в теорії кримінального права дотепер не вироблено через дотримання науковцями різних філософських концепцій. Доктринальною установкою з 1920 р. було визнання об'єктом злочину суспільних відносин, які охороняє кримінальний закон. Останнім часом вона зазнала критики внаслідок абстрактності поняття, віддаленості від безпосередньої практики та підміни при визначенні об'єкта злочину поняття “людина” на “особа як сукупність суспільних відносин” [13, с. 68], адже у ст. 3 Конституції України людину визначено самостійною цінністю, тому об'єктом злочину людина

може бути як суб'єкт суспільних відносин, а не їх сукупність. Отже, на сьогодні об'єктом злочину в теорії кримінального права визнаються: блага, цінності, загальнолюдська безпека, інтереси, людина або соціум, які піддаються злочинному впливу, особисте благо чи охоронюваний нормою інтерес життя, суспільні відносини, правовідносини, сфера життєдіяльності чи соціальна оболонка.

У доктрині кримінального права останнім часом обґрунтовано, що уся сукупність суспільних відносин фактично не може бути елементом конкретного складу злочину, які до того ж є об'єктом кримінально-правової охорони, що не входять у класифікацію “по вертикалі”. Сам об'єкт кримінально-правової охорони відмежовують від об'єкта злочину як елементу складу на тій підставі, що він визначає охоронювані кримінальним законом конституційні цінності та блага, яким завдається шкода, а об'єкт злочину слугує для з'ясування спрямованості конкретного посягання і характеру заподіяної шкоди (О.М. Готін, Є.В. Лашук, Я.Г. Лизогуб та інші).

Традиційно в науково-практичних коментарях до КК України загальний об'єкт злочинів проти життя та здоров'я визначається як суспільні відносини з приводу охорони біологічного існування людини, під яким розуміється її цілісність, та збереження нормального функціонування найбільш важливих органів і систем організму людини [2, с. 362].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання змісту об'єктивних ознак злочинів у сфері трансплантації органів та іншого анатомічного матеріалу людини у вітчизняній науці останнім часом досліджували С.В. Гринчак, В.К. Грищук, А.В. Мусієнко, Д.В. Проценко, О.В. Сапронов, Г.В. Чеботарьова, у зарубіжній – З.Л. Волож, Д.П. Кобяков, О.А. Павлова, С.С. Тихонова, П. Холмс.

Метою даної публікації є вироблення єдиного підходу до кваліфікації злочинів у сфері трансплантації за об'єктом і предметом, а також шляхів удосконалення чинного кримінального законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що злочини розташовані законодавцем у різних розділах Особливої частини КК України за родовим об'єктом, під останнім у передбачених ст.ст. 115, 143 і 144 Розділу II КК України злочинах слід розуміти “життя та здоров'я особи”, а ст. 149 Розділу III КК України – “волю, честь та гідність особи”.

Вітчизняне законодавство дефініції життя не містить, а тлумачний словник визначає його як “фізіологічне буття людини” та “час такого існування від його виникнення до кінця”, тобто від запліднення до смерті. Поняття смерті визначено в абзаці 1 Розділу 1 Інструкції щодо смерті мозку як повне та незворотне припинення всіх функцій мозку при серці, що працює, і примусовій вентиляції легенів [3].

У кримінально-правовій науці не вироблено єдиного підходу до визначення початку життя: одні вчені пропонують вважати його поча-

тком фізіологічних пологів незалежно від появи певної частини тіла дитини з утроби матері, другі пов'язують з моментом появи частини плоду з утроби матері у фізіологічних пологах або вивільненні у будь-якій формі з утроби матері плоду, що має серцебиття, дихання чи інші ознаки живонародженості, треті – зі здатністю до виживання у повітряному середовищі.

Життєздатність (серцебиття та плацентарне дихання) простежується ще в утробі матері, а її ступінь визначається після народження. Проте кримінальний закон не захищає плід людини до моменту появи частини плоду під час фізіологічних пологів (і штучних, і передчасних) з організму породіллі, який має серцебиття і самостійно дихає. У зв'язку з потребою виконання міжнародно-правових зобов'язань України щодо захисту людини в перинатальний період науковці наголошують на потребі розширити звичне уявлення про життя як об'єкт кримінально-правової охорони [4, с. 50-53]¹.

Здоров'я – це стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів (ст. 3 Основ охорони здоров'я). Його неможливо відокремити від істоти, тому ще М.С. Таганцев зауважив, що “здоров'я... збігається з оком, вибитим чи ушкодженим, зубом, переламаними ребрами” [5, с. 405].

Нині акцент кримінально-правової охорони людини нині тяжіє до її біологічного буття: “Виступаючи як суспільні відносини, життя людини водночас є поняттям біологічним, тому що являє собою певний біологічний процес, який відбувається у часі й, отже, має своє завершення” [6, с. 31, 113]. “Життя – це не абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські цінності, що існують для охорони біологічної основи життя” [7, с. 31].

Стосовно об'єкта такого злочину, як торгівля людьми як донорами, існують різні погляди. Більшість науковців вважає, що торгівля людьми посягає на суспільні відносини, які забезпечують свободу, честь та гідність особи (В.О. Глушков, В.А. Козак, Я.Г. Лизогуб, Є.Д. Скулиш). Водночас існує думка, що родовим об'єктом торгівлі людьми є громадська моральність, а воля і гідність у випадку добровільної передачі себе у використання як донора органів чи тканин не потерпають (А.М. Орлеан). На наш погляд, визнання громадської моральності родовим об'єктом торгівлі донорами дозволяє охопити купівлі-продажу померлого “на запчастини”. Існування таких угод підтвердила практика, тому не можна погодитись з тим, що людина може бути предметом торгівлі людьми

¹ Наприклад, у § 125.00 КК штату Нью-Йорк (США) умисним убивством визнано умертвіння зародку людини з 24-го тижня утробного розвитку, а Американська конвенція про права людини встановлює захист життя з моменту запліднення.

тільки в період життя і продаж померлої людини не можна розглядати як торгівлю людьми за винятком помилки в об'єкті. В той же час честь і гідність є похідними від поняття моральності, тому вони також можуть бути визнані родовим об'єктом торгівлі людьми. Адже за умов добровільного продажу себе в донори гідність як зовнішня, суспільна оцінка людини все ж таки потерпає.

Різні наукові погляди існують з приводу змісту безпосереднього об'єкта злочинів у сфері трансплантації, передбачених КК України:

а) у разі умисного вбивства з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115) об'єктом злочину є життя людини як необхідна передумова виникнення, існування та розвитку суспільних відносин і певний біологічний процес;

б) у випадку порушення встановленого законом порядку трансплантації (ч. 1 ст. 143) основним є здоров'я особи, а додатковим – суспільні відносини, які регулюють порядок проведення трансплантації щодо людини або торгівлі органами або тканинами людини; чи основним – встановлені відносини щодо порядку трансплантації органів і тканин людини, а додатковим – здоров'я та життя потерпілого чи суспільні відносини, що забезпечують життя, здоров'я донора та реципієнта, а також тілесну недоторканність особи у сфері трансплантації органів або тканин людини;

в) у разі вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації (ч. 2 і 3 ст. 143) ним є життя та здоров'я донора або тілесна недоторканність особи у сфері трансплантації чи свобода волевиявлення стосовно донорства та тілесна недоторканність за життя чи після смерті, а при використанні вагітної як донора – гідність;

г) у разі незаконної торгівлі органами або тканинами людини (ч. 4, 5 ст. 143) – моральність, оскільки такі дії передбачають ставлення до людини як до товару, що руйнує моральні засади існування суспільства;

в) у разі насильницького донорства (ст. 144) – основним є здоров'я та суспільні відносини, які забезпечують тілесну цілісність організму людини при використанні її як донора, а додатковим – суспільні відносини, що забезпечують вільне здійснення людиною свого права на донорство крові;

г) стосовно торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини, вчинених з метою вилучення органів (ст. 149), одні автори основним називають суспільні відносини, що забезпечують свободу людини, а додатковим – суспільні відносини, які забезпечують життя, здоров'я, статеву свободу або недоторканність, честь і гідність людини, її трудові права, порядок перетинання державного кордону; другі основним вважають громадську моральність, а волю і гідність –

додатковими; треті – право на особисту свободу та недоторканність як гарантовану державою природну можливість вільного існування людини без стороннього протиправного втручання чи впливу на її особисте життя та на неї саму, її честь та гідність; четверті основним вважають гідність особи, а додатковими – життя та здоров'я особи і встановлений порядок здійснення службовими особами їх повноважень.

Наявність різних поглядів на безпосередні об'єкти злочинів у сфері трансплантації, крім того, зумовлена підміною змісту безпосереднього об'єкта ознаками родового. Визнання родовим об'єктом життя та здоров'я не повно відображує те, що потерпає від злочину в сфері трансплантації. Тому Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, М.І. Бажанов, В.В. Сташис і В.Я. Тацій пропонують вважати ним “сферу медичного обслуговування”, а Г. В. Чеботарьова – виокремити статті 131, 132 і 138-145 КК України у самостійний розділ його Особливої частини “Злочини у сфері медичного обслуговування, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я людини”. Такі злочини М.І. Даньшин відносить до групи так званих “ятрогенних злочинів”, які вчиняються у сфері медичного та фармацевтичного обслуговування суб'єктами, що допускають злочинну недбалість або злочинну самовпевненість при виконанні своїх професійних обов'язків.

Принагідно зазначимо, що в теорії кримінального права не існує єдиних критеріїв, які дозволяють віднести той чи інший склад злочину до “медичних”. Слід припустити, що вказаний вище перелік злочинів базується на використанні у тексті кримінально-правових норм спеціальних медичних термінів. Проте дедалі все частіше науковці говорять про більш широкий спектр професійних медичних злочинів за критерієм їх юридичної сутності та обґрунтування можливого зв'язку з медичною діяльністю (убивство, заподіяння тілесних ушкоджень, шахрайство та інше). Така думка є слушною, адже відповідно до ППВСУ № 2 від 7.02.2003 р. “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи” убивство з корисливих мотивів має кваліфікуватися як умисне убивство з метою використання органу для пересадки чи продажу іншій людині.

Отже, нині зарано говорити про конкретний перелік “ятрогенних злочинів”. Крім того, чинне законодавство не містить цілісної правової дефініції сфери медичного обслуговування, а теорія не надає його співвідношення з аналогічними термінами. Терміни “медичне обслуговування”, “медична допомога” й “медична послуга” на практиці трактуються і як синоніми, і як антоніми, і як частина одне одного.

Впевнено ці поняття можна визнати похідними від використаного у тексті ст. 49 Конституції України “охорона здоров'я”, яке охоплює великий комплекс суспільних відносин, що регулюються різними галузями законодавства та захищається кримінальним законом. За

чинним законодавством “сфера охорони здоров’я” є системою заходів, спрямованих на забезпечення збереження та розвитку фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності й соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя. Головним її компонентом є медичне обслуговування, що полягає в медичних відносинах, які виникають між пацієнтом і медичним працівником з приводу надання медичної допомоги [8, с. 3]. З огляду на це родовим об’єктом злочинів у сфері трансплантації є правовідносини у сфері охорони здоров’я.

Терміном “людина” у текстах ст.ст. 115, 143, 144, 149 КК України законодавець підкреслює, що безпосереднім об’єктом злочинного посягання законодавець визнає людину: “умисне позбавлення життя *людини*”, “вилучення у *людини* шляхом примушування або обману її органів або тканин”, “вилучення крові у *людини*”, “торгівля *людьми* або здійснення іншої незаконної угоди, *об’єктом якої є людина*”.

Разом із цим об’єктом злочину традиційно визнається особа, а біологічне в людині – предметом [9, с. 76-77]. Зокрема, це пов’язане з тим, що в назвах II та III розділів КК України використовується термін “особа”, яке не поширюється на немовлят і неосудних, а передбачає захист лише соціального суб’єкта свідомої діяльності. Отже, введення у кримінально-правові норми терміну “людина” значно розширює сферу їх дії.

Визнання людини безпосереднім об’єктом розглядуваних посягань відповідає одній з усталених у доктрині кримінального права концепцій, яку вперше сформулював О.Ф. Кістяківський. Нині її аргументують тим, що “будова занадто абстрактних теоретичних конструкцій об’єкта заважає правозастосувачеві чітко уявити його щодо конкретного злочину та зумовлює небажане неоднозначне застосування кримінально-правової норми” [10, с. 178]. Так само Ю.А. Деміхов вважає, що для кримінально-правової охорони має значення не лише соціальна, але й природна, біологічна сторона людини, а на думку В.М. Кудрявцева, цілком обґрунтовано вважати людину самостійним об’єктом охорони кримінальним законом і, отже, об’єктом злочинного посягання.

Людина виявляє себе у правовідносинах, що виникають у сфері трансплантації, як особистість, що виражається, наприклад, у необхідності усвідомити наслідки для надання згоди на лікування пересадкою чи важливість згоди на донорство. Разом із цим у ятрогенному злочині безпосередньої шкоди зазнає чи ставиться під загрозу біологічне в людині, яка виступає об’єктом (жертвою, потерпілим). Зокрема, ним може бути плід, здатний до виживання у повітряному середовищі. Таким чином, безпосереднім об’єктом посягань у сфері трансплантації є людина, її життя, здоров’я та безпека незалежно від стану її буття (плід у час фізіологічних пологів, жива, помираюча, труп) та статусу (донор або реципієнт).

У медицині розрізняється кілька станів існування людини як доно-

ра: а) живий донор; б) “живий померлий донор” або “померлий, в якому підтримується життя” (буквальний переклад термінів “living cadaver donor” та “life supported cadaver”); в) “донор-труп”, у якого беруть тверді тканини для виготовлення біоімплантатів. Ці поняття мають суттєве значення для кримінально-правової охорони людини як донора у сфері трансплантації, проте нині не використані законодавцем.

Стан буття донора має значення для кваліфікації вчинених у сфері трансплантації незаконних діянь. Так, у передбаченому ч. 2 ст. 143 КК України складі злочину йдеться виключно про живого донора. Також померлий не може бути об’єктом посягання у передбачених ст.ст. 144 і 149 КК України злочинах, способи вчинення яких містять вплив на свідомість донора: обман, шантаж, уразливий стан, вербування тощо.

Фізична або моральна шкода з метою отримання згоди на донорство може бути заподіяна законному представнику неповнолітньої, недієздатної чи померлої особи. Проте займенник “її” у тексті ч. 2 ст. 143 КК України унеможливує визнання їх потерпілими від даного злочину, а тільки у цивільно-правовому порядку (ст. 298 ЦК України). Аналіз слідчо-судової практики переконує в тому, що це негативно впливає на практику правозастосування. *Наприклад, у порушеній за ч. 2 ст. 143 КК України справі встановлено факт учинення з вересня 2002 р. по січень 2003 р. шахрайських дій судово-медичними експертами обласного Бюро судово-медичної експертизи (далі – СМЕ), які обманом вимагали від родичів померлих письмової згоди на надання їх органів для подальшого використання у сфері трансплантації. Проте справа стосовно працівників СМЕ за фактом обману та примушення родичів на донацію померлих за ч. 2 ст. 143 КК України закрита на підставі п. 2 ст. 6 КПК України у зв’язку з об’єднанням 30.05.2003 р. її з порушеною за ознаками ч. 2 ст. 368 КК України справою за фактом одержання завідуючою патологоанатомічним бюро Харківського обласного бюро СМЕ громадянкою С. хабара на суму 500 гривень за непроведення розтину трупів. У ту ж добу, 30.05.2003 р., справа направлена до суду в порядку ст. 232 КПК України.*

Посягання у сфері трансплантації спрямовуються на отримання чи використання анатомічних матеріалів людини. Проте їх не можна віднести до жодної з існуючих класифікацій предметів, адже вони мають особливий статус навіть порівняно з обмеженими в обігу речами [11, с. 8, 11].

У науково-практичних коментарях до КК України під органом людини тлумачиться певна частина її організму, яка виконує одну чи кілька специфічних функцій (серце, легені, печінка, нирка, підшлункова залоза), а під тканиною людини – система клітин і безклітинних структур, які характеризуються спільністю розвитку, будови та специфічних функцій. Серед тканин виокремлюють такі види: 1) м’які (тверда мозкова оболонка); 2) тканини опорно-рухового апарату (суг-

лоби, фрагменти ребер, реберний хрящ); 3) судини та клапани; 4) інші (кістковий мозок, шкіра, рогівка, зуби); 5) фетальні матеріали (анатомічна оболонка, пуповина, плацента та фетальні клітини, отримані шляхом штучного переривання вагітності чи пологів); 6) кров (рідка регенеративна тканина).

Особливістю предмету умисного вбивства людини як донора (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України) є те, що ним можуть бути органи та будь-які інші анатомічні матеріали людини, відсутність яких викликає смерть, адже їх не конкретизовано в нормі. Помилка в об'єкті або предметі такого злочину (донор хворий або орган непридатний для пересадки) не впливає на кваліфікацію, оскільки є умисел на заподіяння смерті.

Предметом передбаченого ст. 143 КК України складу злочинів є органи та тканини живої чи померлої людини, крім крові, статевих залоз, репродуктивних клітин, живих ембріонів, штучних та виготовлених біоімплантатів і замінників органів, оскільки вони виключені зі сфери дії Закону про трансплантацію (ст. 3). Крім того, предметом передбаченого частиною 2 цієї статті злочину можуть бути тільки органи та тканини живої людини, що зумовлене передбаченими у ній способами їх незаконного отримання.

Так само внаслідок зазначення у диспозиції способу отримання предметом передбаченого ст. 144 КК України складу є кров тільки живого донора. Виключення крові померлих із кола предметів цього складу злочину може негативно впливати на правозастосування, оскільки кров померлої людини придатна до подальшого переливання [6, с. 59].

Предметом торгівлі людьми чи іншої незаконної угоди з метою вилучення органів є тільки певний орган людини. Конкретизація предмета в тексті диспозиції залишає за межами цього складу протиправні суспільно небезпечні випадки комерційної передачі-отримання померлих донорів і торгівлі донорами заради інших анатомічних матеріалів людини.

Також аналіз емпіричних матеріалів свідчить, що при кваліфікації злочинів виникають труднощі через питання належності плаценти та фетальних матеріалів до предмету злочину. До моменту плодозгону шляхом переривання вагітності, штучних або природних пологів плацента є різновидом анатомічного матеріалу вагітної – тканиною донора, оскільки вона, її фрагменти та компоненти є речовиною, що являє собою систему переважно однорідних клітин жіночого організму. Після плодозгону плацента є частиною внутрішньоутробного організму, тому вона, її фрагменти та компоненти є тканиною новонародженого. У разі вилучення плаценти, її фрагментів і компонентів у мертвонародженого, згідно зі ст. 1 Закону про трансплантацію органів та іншого анатомічного матеріалу людині та Переліком анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів, дозволених до вилучення у до-

нора-трупа та мертвого плоду людини, вона є фетальним матеріалом. В обох випадках плацента як тканина людської істоти належить до предметів передбачених ст. 143 України злочинів.

У зв'язку з цим не можна погодитись із А.В. Мусієнко, який стверджує, що плацента не може вважатись предметом передбаченого ч. 4 ст. 143 України злочину, якщо та виділена з організму природним шляхом. Для кваліфікації торгівлі такими тканинами як незаконної дії слід з'ясувати питання про надання згоди на донацію.

Слідчо-судова практика також свідчить про проблему визначення предмету передбаченого ст. 143 КК України складу злочину через його видозмінення – вироблення медичних препаратів, кріоконсервації тощо.

Це питання стало приводом для закриття справи, порушеної за ознаками ч. 4 ст. 143 КК України за обвинуваченням громадянина З. у торгівлі кріоконсервованим фетальним матеріалом. Із висновків судово-медичної експертизи відомо, що вилучені зразки містять клітини крові ембріона (плода) людини, елементи плаценти, а також елементи хрящової, м'язової та з'єднувальної тканини людини (15-90 %). Проте справа закрита на підставі ст. 48 КК і ст.ст. 7, 30 КПК України, оскільки в матеріалах справи на цей матеріал є сертифікат МОЗ України як на імунобіологічний препарат.

Із матеріалів іншої кримінальної справи, порушеної за ознаками ч. 4 ст. 143 КК України, відомо, що предметом незаконної діяльності з купівлі-продажу та їх перевезення без ліцензії на таку діяльність з корисливих мотивів є кріоконсервована плацента людини. Це викликало питання про її належність до визначених у ст. 143 КК України предметів злочину. Як переконали результати гістологічної експертизи, кріоконсервована плацента містить живі клітини людини, а кріоконсервація є лише технологією заморожування тканин і клітин та не змінює їх походження. Отже, судом правильно вирішено про наявність у діях осіб передбачених ч. 4 ст. 143 та ч. 1 ст. 203 КК України складів злочинів.

Враховуючи, що неточність дефініції фетальних матеріалів може генерувати помилки та неоднакове застосування ст. 143 КК України, понятійний апарат відповідного законодавства потребує вдосконалення. Існує потреба відмежувати у п. 6 ст. 1 Закону про трансплантацію поняття “плід” і “ембріон”, які в інших чинних нормативно-правових актах вважаються різними стадіями внутрішньоутробного розвитку зародку. Так, у ст. 1 Закону України “Про заборону репродуктивного клонування людини” ембріоном вважається зародок людини на стадії розвитку до 8 тижнів вагітності, а в Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості плодом є продукт зачаття починаючи з 12-го тижня вагітності до вилучення з організму матері. Це робить невизначеним правовий статус внутрішньоутробного організму в період з 9 по 12 тижень розвитку, хоча в ме-

дичній літературі запліднена яйцеклітина з 9 тижня й до моменту народження вважається плодом. Усунути цю прогалину, на нашу думку, доцільно уточненням дефініції фетальних матеріалів у п. 6 ст. 1 Закону про трансплантацію органів та іншого анатомічного матеріалу людини: “Фетальні матеріали – це анатомічні частини мертвого продукту запліднення яйцеклітини (зародку) людини у перинатальний період”.

Разом із цим у ППВСУ “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров’я особи” доцільно роз’яснити, що предметом передбаченого ст. 143 КК України злочину є фетальні матеріали, під якими слід розуміти зародок людини, його фрагменти і компоненти (зокрема, плаценту, її фрагменти та компоненти) у перинатальний період без ознак життя (дихання, серцебиття, пульсація пуповини чи певні рухи скелетних м’язів незалежно від тривалості вагітності, відшарування плаценти або відрізання пуповини). До моменту появи ззовні будь-якого фрагменту життєздатного зародку він є тканиною материнського організму. Це сприятиме усуненню конкуренції торгівлі зародками людини (ч. 4 ст. 143) та новонародженими як донорами (ч. 3 ст. 149).

Висновки. У практиці застосування бланкетних кримінально-правових норм завжди існує потреба узгоджувати КК України з відповідним законодавством і враховувати науково-технічний прогрес. Однак цей процес має бути зворотнім і вдосконалення слід починати саме зі спеціального законодавства. Це позитивно впливатиме на практику застосування спеціальних кримінально-правових норм, особливо тих, які передбачають захист людини у сфері трансплантації.

Бібліографічні посилання

1. *Матишевський П.С.* Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К., 2001.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка: У 2-х ч. – К., 2001.– Ч. 2.
3. Про затвердження нормативно-правових документів з питань трансплантації: Наказ Міністерства охорони здоров’я України № 226 від 25.09.2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 42. – Ст. 1804. – С. 304.
4. *Романовський Г.Б.* Гносеологія права на життя. – СПб., 2003.
5. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право. – Тула, 2001. – Т. 1.
6. *Тихонова С.С.* Прижизненное и посмертное донорство в Российской Федерации: Вопросы уголовно-правового регулирования. – СПб., 2002.
7. *Остапенко Л.* Визначення поняття “життя” як об’єкта кримінально-правової охорони // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2001. – № 2. – С. 29-33.
8. Медичне право України: Зб. нормативно-правових актів / Упоряд. і наук. ред. Н.Б. Болотіна. – К., 2001.
9. *Коржанський М.Й.* Об’єкт і предмет злочину: Лекція. – К., 1997.
10. *Емельянов В.П.* Терроризм и преступления с признаками терроризирования : уголовное-правовое исследование. – СПб., 2002.
11. *Лащук Є.В.* Предмет злочину в кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2005.

Надійшла до редакції 17.02.2012